

О. М. Завальнюк,

м. Кам'янець-Подільський

СТЕПАН СІРОПОЛКО І ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ (1917–1920 рр.)

Досліджується участь С.Сірополка в розв'язанні різних організаційних, технічних і засадничих питань, пов'язаних із розгортанням національно-демократичних освітніх процесів у контексті відродження українців у 1917–1921 рр., його роботою в органах державного управління Української Народної Республіки.

Ключові слова: Степан Сірополко, українська влада, шкільне будівництво, концепція національної школи.

Відомий український просвітній діяч, основоположник українського книго- та бібліотекознавства, бібліограф, педагог і редактор Степан Онисимович Сірополко залишив помітний слід в історії української освіти доби визвольних змагань 1917–1921 рр.

Певний внесок у дослідження його життєвого і творчого шляху в зазначений період внесли такі сучасні вчені, як Т. Ківшар [1], Ю. Телячий [2], Т. Беднаржова [3], С. Кисельова [4] та ін. Утім одночасне висвітлення ними різних напрямів діяльності Сірополка не дало змоги зосередитися виключно на його участі в тому величезному шкільному будівництві, яке проводилося тоді.

Мета нашого повідомлення полягає в тому, щоб на основі досліджень і архівних та опублікованих джерел проаналізувати роботу С.Сірополка в контексті творення демократичними силами нової української школи в 1917–1920 рр., з'ясувати його участь у роботі органів державного управління УНР.

Після того, як стало відомо про розвиток революції в Україні влітку-восени 1917 р., С. Сірополко, який мешкав у Москві, повернувся на батьківщину і оселився в Києві – центрі національного життя українців (за Степаном Онисимовичем, це сталося на початку жовтня [5], хоча чимало дослідників необгрунтовано відносять цю подію до літа), де поринув у пістряву атмосферу українського відродження. Прибув він на запрошення Київської міської думи (хто конкретно вів переговори із Степаном Онисимовичем, мемуарне джерело на разі не повідомляє) [6]. Його обрали членом міської управи (завідував відділом народної освіти). Як засвідчував Л. Білецький, «внаслідок сприятливої роботи Степана Сірополка та нашої участі [йдеться про Всеукраїнську учительську спілку. – Авт.] в місті Києві було перетворено чи вповні, чи частково багато початкових і вищих початкових шкіл і була цілком українізована учительська семінарія... Це значно підбадьорувало вчительство, було доказом, що ... можна було добиватися позитивних наслідків» [7].

Сірополко отримав цікаву пропозицію щодо більш вищої посади. За його ж свідченням, «в перший же день свого приїзду до Києва я одержав від І. Стешенка, тодішнього Генерального секретаря освіти, запрошення прийти до нього в Секретаріат для переговорів в одній важливій справі... І. Стешенко тут же, в присутності П. Холодного, почав намовляти мене стати другим товаришем Генерального секретаря освіти... З деяких міркувань я відмовився від пропозиції І. Стешенка, а погодився вступити до складу співробітників

Генерального Секретаріату Освіти. Так розпочалася одночасова моя праця в київському міському самоврядуванні в ролі члена управи, як керівника відділом народної освіти м. Києва, і в Генеральному Секретаріаті Освіти в ролі експерта народної освіти, а потім – члена ради міністра освіти» [8].

Щодо роботи у новій структурі, яку він поєднував з попередньою роботою (у той час практика сумісництва в органах державного управління була досить поширеною через брак кадрів), то тут дослідники не мають спільної думки. Так, Т. Самоплавська [9] вважає, що він працював радником у справах освіти при Генеральному секретарстві освіти (ГСО), а С. Ульяновська [10] і О. Даниленко [11] наполягають на тому, що його ранг був значно вищим і простягався до радника з питань освіти Генерального секретаріату, тобто виконавчого органу Центральної Ради. Натомість Т. Ківшар на основі праці С. Сірополка про П. Холодного стверджує, що той працював експертом з народної освіти [12]. Очевидно, треба продовжити пошук історичних документів, які б дали остаточну відповідь щодо цього питання.

Восени, після Другого Всеукраїнського учительського з'їзду, який відбувся у Києві 10–12 серпня 1917 р., розпочалася публічна дискусія щодо шляхів розбудови національної освіти. Не стояв осторонь цієї важливої справи і С. Сірополко, який виступав зі своїм баченням проблеми на сторінках популярного тоді педагогічного журналу «Вільна Українська школа» [13]. Пізніше він наголошував, що політиці українізації російських шкіл в Україні, яку обстоювало ГСО, чинився великий опір російськомовного середовища, а також керівництва Київської шкільної округи [14].

Щоб втілювати свої педагогічні ідеї у практику, читав лекції з бібліотекознавства у приватному Фребелівському педагогічному інституті та на курсах підготовки працівників позашкільної освіти (у нього був досвід викладацької роботи у Московському народному університеті Л.А. Шанявського).

Як і багато інших відомих учасників національно-освітнього руху в Україні, став членом Українського Товариства шкільної освіти, яке поставило собі за мету «ширити серед українського народу освіту через нижчі, середні і вищі школи з викладовою українською мовою» [15]. У контексті цього 15–20 грудня в столиці УНР відбулася нарада земських і міських діячів, де розглянули такі важливі питання, як організація керівництва справами народної освіти на місцях, форми й умови участі центральної влади в справі народної освіти, запровадження принципу національної школи (мова викладання, організація навчання державною мовою, права національних меншин), проведення принципу єдності й автономії школи на різних ступенях. Головою організаційного бюро ГСО призначило С. Сірополка. Він добре справився із поставленим завданням – захід відбувся на високому організаційному рівні (на зібранні прибув 141 представник земств, органів міських самоуправлінь, учительських організацій). Сам голова виявив неабияку активність, ініціював різні ідеї, пов'язані із демократизацією шкільного управління. У повідомленні оргбюро наради зазначалося, зокрема, що «принципи, на яких повинна бути поставлена нова школа, відповідна ідеалам демократії, а також і форма організації шкільного управління, найбільш докладно можуть установитися колективною думкою тих громадських організацій, котрі завідують шкільною справою» [16].

Степан Онисимович виголосив на нараді три доповіді: «Взаємовідносини між губернським, повітовим і волосним земством у справі народної освіти», «Відділ по народній освіті при земських і городських управах», «Підготовка земських і міських діячів по народній освіті». За його безпосередньої участі були підготовлені підсумкові документи наради, які схвалили учасники. Йдеться про «План управління

освітою в Україні), а також такі ухвали, як «Постанова в справі організації керування національною школою», «Підвалини національної школи», «Інструктори», «Комісари» і «Курси з українознавства» [17]. Названі документи були покладені в основу творення нової моделі управління освітньою галуззю Української Народної Республіки. Своєї ролі у проведенні цього всеукраїнського заходу С. Сірополко не переоцінював. В «Історії освіти на Україні», виданій за життя автора, він взагалі обійшов увагою роботу наради [18]. Але вже у другому її виданні, текст якого включено до синтетичної праці «Історія освіти в Україні», що появилася на початку ХХІ ст., кількома рядками згадується ця нарада, але не один з її організаторів [19].

Після ІV Універсалу Української Центральної Ради Міністерство народної освіти УНР продовжило роботу із розбудови національної школи. Не стояв осторонь цих питань і Степан Онисимович, який був твердо переконаний в необхідності мати свою народну школу, що задовольнятиме потреби українського народу. На жаль, захоплення Києва більшовицьким військом Муравйова перервало на певний час діяльність української влади щодо освітнього будівництва. Утім сам С. Сірополко, як і багато його соратників на ниві національної освіти, не покинули місто, в якому творилися жахіття «червоного терору». Більше того, у кабінеті Сірополка, що знаходився в будинку міської управи, відбулася зустріч групи діячів з комісаром В. Затонським, який представляв радянську військово-політичну владу, для з'ясування долі окремих державотворців УНР [20].

У березні 1918 р. у Києві відновився суверенітет народної республіки. 19 квітня Степана Онисимовича запросили до складу міністерської комісії з реформування школи, успадкованої від старого режиму. Він з вдячністю прийняв запрошення [21]. Але завершити розпочату роботу з вироблення проекту реформи комісія не встигла через гетьманський переворот.

Нова влада не пред'являла якихось претензій до поміркованого С. Сірополка. Тому він продовжував трудитися в освітній галузі, зокрема, увійшов до складу Ради міністра освіти, а також Головної шкільної ради (ГШР). А 15–17 травня взяв участь у нараді представників земств, міст та Міносвіти, де розглядалися питання про організацію курсів для вчителів початкової школи, проект запровадження загального початкового навчання в Україні, про єдину загальноосвітню школу тощо [22]. Він виступив з цікавою доповіддю щодо проблем національного виховання й культури, наголосив на важливості підготовки і видання українських підручників [23]. Як член ГШР, разом із П. Холодним, С. Постернаком і Т. Лубенцем увійшов до складу комісії із всенародного навчання. Згодом його обрали ще й членом комісії з реформи шкільного управління, яку очолював В.П. Науменко [24]. На одному із засідань цієї комісії С. Сірополко висловив велике обурення через намір відновити шкільні округи, ліквідовані ще в грудні 1917 р. Степан Онисимович, не погоджуючись з структурною управління, запропонованою головою комісії, висловив свої заперечення у відкритому листі до міністра освіти й мистецтва Української держави М. Василенка. Він заявив, що виходить зі складу комісії, бо вважає план В. Науменка руйнівним для національної освіти. Крім того, він склав членство в Раді міністра освіти. З цим не погодився його товариш П. Холодний, який вважав ці кроки передчасними [25].

Відійшовши від участі в різних офіційних освітянських структурах, він зосередився переважно на бібліотечній і викладацькій справах. 3–5 листопада 1918 р. взяв участь в роботі другого Всеукраїнського з'їзду «Просвіт», на якому порушив питання розбудови просвітницьких організацій в Україні [26].

З приходом до влади Директорії УНР Степан Онисимович повернувся до активної освітянської діяльності. 15–18 січня 1919 р. взяв участь у роботі II з'їзду

Всеукраїнської учительської спілки, де виголосив доповідь на тему «Культурна діяльність учительських спілок» [27]. Через наступ більшовицького війська покинув столицю наприкінці місяця разом з багатьма іншими українськими діячами опинився в Станіславові, де посів посаду референта з народної освіти при Державному секретаріаті освіти і віросповідань Західноукраїнської Народної Республіки. У березні цей орган прийняв ухвалу про проведення громадської дискусії щодо перспектив розвитку національної освіти. Зі своїми міркуваннями на сторінках урядової газети «Республіка» виступили відомі діячі М. Лозинська, С. Русова та ін. [28]. Одним з дописувачів цього періодичного видання став С. Сірополка. У першій половині травня читачі познайомилися з його баченням завдань дошкільного виховання і української початкової школи, викладеним у шести травневих числах газети [29]. Пізніше, під час перебування Степана Онисимовича на Поділлі, губернське земство опублікувало цей матеріал окремою брошурою для поширення серед державних і громадських діячів, а також педагогічної спільноти [30].

У своїй праці (ми використовуємо її передрук на початку XXI ст.) автор наголосив на відірваності тодішньої початкової школи від вимог часу, які полягали в тому, щоб підготувати дітей до «самостійного та трудового, розумного та морального, особистого та громадського» життя [31]. Він критикував стару школу за суперечності з реаліями життя, виключно вербальний характер навчання, слабкий логічно-знавчий компонент, недостатній зв'язок між отриманими знаннями і практикою, малу наповненість естетичними переживаннями дитини тощо. У новій школі, де навчання ведеться рідною мовою, треба, на переконання С. Сірополка, більше використовувати книги (для цього мають бути створені шкільні бібліотеки), прививати дітям навички «розумного самостійного читання», поліпшувати їх мовлення [32].

Великого значення в становленні нової школи автор статті надавав учителю, який «повинен розвинути в дітях не тільки любов до рідної нації, але й розумову свідомість вартості своєї нації», «стати відповідальним за свою працю перед товаришами і громадянством, але його становище повинно бути як мога більше незалежним, забезпечуючим змогу виконання ним своїх обов'язків чесно і на користь школі та її учеників». Педагог має «більше жити живим життям», отримувати за свою працю достатню платню, щоб не відволікатися на додаткові заробітки і повніше віддаватися шкільній справі [33]. Такий основний зміст праці, яка не могла обійти увагою тих, хто займався пошуком моделі нової школи, особливо тоді, коли українське військо відвоювало частину УНР (у наш час думки С. Сірополка щодо творення національної школи широко представлені зокрема в навчально-методичній літературі) [34].

Прибувши в червні до Кам'янець-Подільського – державного і політичного центру країни – Степан Онисимович через якийсь час став радником Міністерства народної освіти, а також увійшов до складу Ради міністра освіти А. Крушельницького (відповідну ухвалу прийняв український уряд 11 липня 1919 р.) [35]. У липні його залучили до роботи комісії із завершення вироблення «Проекту єдиної школи на Україні», який був схвалений у середині вересня 1919 р. [36] (Встановити особистий внесок С. Сірополка у вироблення цього документа, на жаль, не можливо). Він також взяв участь в обговоренні проекту закону про шкільне управління, вдосконаленні проектів навчальних планів для школи різних ступенів [37].

1 листопада 1919 р., у день відкриття Кам'янець-Подільського народного українського університету, місцева «Грудова громада» вмістила матеріал Степана Онисимовича «Народний університет і його значіння». Це було зроблено для того, щоб привернути увагу молоді, яка мала знання лише за початкову школу, до нав-

чання в закладі, який не давав офіційної освіти, а лише розширював науковий світогляд з природничого і гуманітарного профілів. Автор статті, обізнаний з роботою подібного закладу в Москві, висловлював цілком зрілі міркування, до яких могли прислухатися молоді українці. Зокрема, про те, що цей заклад потрібен тим, «у кого виникають серйозні розумові запитання», хто відчуває потребу пробуджувати свої духовні інтереси [38]. Важко сказати, скільки кам'ячан прислухалися до порад С. Сірополка, утім відомо, що відразу записалися слухачами народного університету 144 особи. Надалі ця кількість зросла до 155 [39].

Після того, як у середині листопада Кам'янець-Подільський покинули Директорія і уряд УНР, а також майже всі міністри, Степан Онисимович залишився без роботи в системі державного управління. На допомогу прийшов Головноуповноважений представник Ради Народних Міністрів І. Огієнко – найвищий державний посадовець з великими повноваженнями в регіоні, який за сумісництвом працював ще й ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету. С. Сірополку запропонували посаду бібліотекаря цього вишу, куди він і перейшов 25 грудня. Над систематизацією і поповненням бібліотечного фонду наполегливо і цілеспрямовано трудився до 11 травня 1920 р., чим добре прислужився справі національної вищої освіти. Цей аспект діяльності Степана Онисимовича добре з'ясований вітчизняними дослідниками [40].

У одній із наших праць, присвячених С. Сірополку [41], довелося не погодитися з твердженням професора Празького університету Т. Беднаржової про те, що, працюючи бібліотекарем Кам'янець-Подільського державного українського університету, Степан Онисимович читав студентам лекції з педагогіки і бібліотекознавства (вперше про цей штрих написав у своїх споминах Л. Биковський у 1949 р. [42], потім його підхопила С. Ульяновська [43]). Беручи до уваги, що наведену інформацію без критичного аналізу почали використовувати О. Малюта [44], О. Даниленко [45] та інші автори, варто ще раз наголосити, що згідно з діючими тоді нормативними актами до викладацької діяльності допускали тих, хто пройшов відповідний конкурс на вакантну посаду по тій чи іншій кафедрі, доцентурі чи лектурі. Степан Онисимович не брав участі в подібному відборі. До того ж, лектуру з педагогіки відкрили лише у 1920–1921 навчальному році. 3 вересня 1920 р. її офіційно доручили С. Русовій (неофіційно – у червні). Лекційний курс вона розпочала в жовтні [46].

Щодо лекцій з бібліотекознавства, які начебто читав С. Сірополко, то можна допустити, що вони могли бути не як академічні, а лише публічні для студентів-філологів, які об'єдналися в бібліографічне товариство (у деяких джерелах – гурток), яким керував приват-доцент по кафедрі української літератури М. Плевако (установчі збори товариства відбулися 28 грудня 1919 р., тобто через три дні після того, як до виконання обов'язків бібліотекаря приступив Степан Онисимович) [47]. У жодному опублікованому інформаційному матеріалі про роботу цієї громадської структури, яка займалася формуванням наукової бібліографії творів українського красного письменства, фольклору, історії, літератури й критики, його ім'я не згадується.

Щодо інших навчальних закладів, де міг викладати С. Сірополко, наприклад, в учительській семінарії, на педагогічних курсах, в університетській гімназії для дорослих чи українському народному університеті, то дослідники діяльності цих навчальних осередків [48] однозначно доводять про відсутність цього імені в навчальному процесі кожного з них.

15 травня 1920 р. С. Сірополко перейшов на роботу до Міністерства народної освіти, згодом разом з своїм та іншими міністерствами покинув Кам'янець-

Подільський і перебрався до Вінниці [49]. 26 травня було сформовано новий склад уряду, посаду міністра освіти в якому посів П. Холодний. Саме за його наполяганням другою особою в міністерстві (товаришем міністра освіти) став Степан Онисимович. Як свідчать опубліковані джерела, вже 7 червня у Вінниці він взяв участь у роботі Ради Народних Міністрів. Через кілька днів, 10 червня С. Сірополко разом з урядом опинився на залізничній станції Жмеринка, де впродовж неповного тижня відбулося кілька його засідань. З 16 по 25 червня урядовці засідали вже на станції Проскурів. На кількох урядових зібраннях побував товариш міністра освіти, який заміняв свого шефа П. Холодного. 17 червня уряд призначив Степана Онисимовича радником Міністерства народної освіти четвертого, найвищого, класу з 1 травня 1920 р. (так було зручніше нараховувати зарплату). Тоді ж було прийнято ухвалу про переміщення кількох міністерств, зокрема й освіти, до Кам'яця-Подільського [50]. Степану Онисимовичу довелося зайнятися вирішенням транспортних та інших проблем, пов'язаних з переїздом освітнього відомства. За свідченням преси, 26 червня П. Холодний на новому місці, в будинку місцевого товариства «Просвіта», вже приймав відвідувачів [51]. Але в тихому і спокійному Кам'янці перебазовані сюди 9 міністерств, як і уряд, пробули недовго. Вже 8 липня їм довелося покинути місто, яке перестало бути державним і політичним центром УНР і в якому майже рік мав притулок С. Сірополко (тут він ще більше розкрив свої неординарні здібності в різних сферах діяльності для національного відродження українців).

Обов'язки урядовця високого рангу Степан Онисимович виконував справно. У Тарнові, де тимчасово осіла Рада Народних Міністрів (РНМ) і українські міністерства, він періодично бував на урядових засіданнях (лише з 19 по 28 липня – 9 разів, з 2 по 30 серпня – 19, з 1 по 22 вересня – 4 рази). У наступному місці осідку уряду (м. Станіславів) С. Сірополко з 25 вересня по 28 жовтня засідав у складі РНМ 7 разів [52]. Із-за нез'ясованих для нас причин 22 вересня в порядку денному засідання РНМ у Тарнові, на якому головував заступник голови уряду І. Огієнко, з'явилося ініційоване П. Холодним питання про призначення С. Сірополка на посаду... товариша міністра освіти. Зібрання не було готовим розглядати цей пункт, тому перенесли на наступний раз [53]. Перебравшись до кінця того ж дня до Станіслава, урядовці провели ще одне засідання, на якому Степана Онисимовича вже не було. Це питання знову винесли на розгляд уряду, який з 16 жовтня де-факто очолював не В. Прокович (йому члени уряду винесли подяку за працю на користь УНР), а А. Лівіцький, аж 20 жовтня (міністри одноставно проголосували «неузаконену» кандидатуру і призначили її на посаду з 1 вересня 1920 р.). Цікаво, що «усунутий» 22 вересня товариш міністра освіти з'явився на засідання РНМ ще 19 жовтня, і брав участь у голосуванні з усіх 6 питань порядку денного [54]. За весь час роботи в уряді йому довелося доповідати на засіданні РНМ двічі – один раз це стосувалося ревізії педагогічної місії у Відні, яку очолював А. Крушельницький, і діяльності українських видавництв, що отримали фінансову допомогу від Міністерства народної освіти [55], іншого разу – надання українській письменниці Ользі Кобилянській, яка проживала в Бухаресті, матеріальної допомоги в розмірі 100 тис. польських марок [56].

Отже, у 1917–1920 рр. Степан Онисимович Сірополко в міру можливості на організаційному, технічному і концептуальному рівнях добре прислужився справі розбудови української національної школи – від початкової до вищої. Він доклав чимало зусиль для організації належної роботи Міністерства народної освіти УНР у травні-жовтні 1920 р., брав активну участь у вироблен-

ні рішень українського уряду з актуальних питань життя народної республіки. Розроблені ним принципи дошкільного виховання і початкової школи посіли гідне місце в історії вітчизняної педагогіки, всіляко популяризуються в різних наукових працях і хрестоматіях. Виявом великої пошани заслуг освітників стало занесення його імені до сучасних енциклопедичних і педагогічних видань, якими нині широко послуговуються вчені, педагоги, студенти.

Список використаних джерел:

1. Див.: Ківшар Т. Видатні просвітяни [С. Сірополько] / Таїсія Ківшар // Київська старовина: наук.-попул. та літ. журн. – 1992. – №4 (295). – С. 96-101; Її ж. Визначний український вчений, громадський і політичний діяч – Степан Сірополько / Т. Ківшар // Вісник книжкової палати: наук.-практ. журн. – К., 1997. – Серпень (№8 (14)). – С. 22–23.
2. Див.: Телячий Ю.В. Степан Сірополько – освітній діяч України / Ю.В.Телячий // Хмельниччина: роки становлення та поступу (1937–1997) (До 60-річчя утворення Хмельницької області) : матер. Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., м. Хмельницький, 26 вересня 1997 р. – Хмельницький : Доля, 1997. – С. 256–258.
3. Див.: Беднаржова Т. Степан Сірополько – подвижник українського шкільництва / Т. Беднаржова. – Львів : Вільна Україна, 1998. – 318 с.; Її ж. Життєвий шлях подвижника і патріота / Т. Беднаржова // Сірополько С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополько. – К. : Наук. думка, 2005. – С. 7–20.
4. Див.: Кисельова С. Він працював на розвиток української ідеї [С.О. Сірополько] / С. Кисельова // Вісник книжкової палати. – К., 2006. – Березень (№3 (116)). – С. 51–52.
5. Сірополько С. Петро Холодний як педагог і освітній діяч / С. Сірополько. – Львів, 1939. – С. 10.
6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 3876, оп. 1, спр. 3, арк. 13 зв.
7. Там само, арк. 13зв.–14.
8. Сірополько С. Петро Холодний як педагог і освітній діяч / С. Сірополько. – Львів, 1939. – С. 11.
9. Див.: Українська педагогіка в персоналіях : у 2-х кн. – Кн. 2. – С. 288.
10. Див.: [Ульяновська С.В.] Степан Сірополько / [С.В. Ульяновська] // Українська культура: лекції / за ред. Дмитра Антоновича; вст. ст. І.М. Дзюби; перед. слово М. Антоновича; додатки С.В. Ульяновської, В.І. Ульяновського. – К. : Либідь, 1993. – С. 570.
11. Див.: Діячі науки і культури: нариси життя та діяльності / О.В. Даниленко, Л.В. Іваницька, В.Ф. Колесник ; за заг. ред. А.П. Коцура, В.П. Коцура, Н.В. Терес. – К. ; Чернівці : Книги-XXI, 2010. – С. 558.
12. Див.: Ківшар Т. Короткий життєпис С.Сірополька (1872–1959) : біобібліогр. показ. / НБУ ім. В.І.Вернадського; уклад. Т.І. Ківшар ; наук. ред. В.І. Попик ; редкол.: О.С. Онищенко (голова) та ін. – К., 2012. – С. 15.
13. Березівська Л.Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія / Л.Д. Березівська. – К. : Богданова А.М., 2008. – С. 93.
14. Сірополько С. Петро Холодний як педагог і освітній діяч / С. Сірополько. – Львів, 1939. – С. 469.
15. Завальнюк О.М. Будівництво української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917–1920) : іст. нарис / О.М. Завальнюк, Ю.В. Телячий. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2001. – С. 74.
16. ЦДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 10, арк. 58.
17. Див.: Нарada в справі організації народної освіти в Україні 15–20 грудня 2017 року. – К. : Вид. журн. «Вільна Українська школа», 1917. – 18 с.; Березівська Л.Д. Зазначена праця. – С. 96.
18. Див.: Сірополько С. Історія освіти на Україні / Степан Сірополько. – Львів : Накладом тов-ва «Взаїмна поміч українського вчителства», 1937. – С. 153.
19. Див.: Сірополько С. Історія освіти в Україні. – С. 471.

20. Сірополко С. Петро Холодний як педагог і освітній діяч. – С. 14.
21. Завальнюк О.М. Будівництво української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917–1920) : іст. нарис / О.М. Завальнюк, Ю.В. Телячий. – Кам'янець-Подільський : Абетка–НОВА, 2001. – С. 53.
22. Березівська Л.Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті. – С. 105.
23. Вільна Українська школа. – 1918–1919. – №1. – С. 57.
24. Березівська Л.Д. Зазначена праця. – С. 106, 107.
25. Сірополко С. Петро Холодний як педагог і освітній діяч. – С. 12.
26. Ківшар Т. Короткий життєпис С. Сірополка. – С. 16.
27. ЦДАВО України, ф. 4433, оп. 1, спр. 3, арк. 1–7.
28. Див.: Лозинська М. Жінка в Українській Народній Республіці / Марія Лозинська // Республіка. – 1919. – 12 квітня; Русова С. До культурного об'єднання з Галичиною / Софія Русова // Там само. – 20 квітня; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: ілюстрована історія. – Львів ; Івано-Франківськ : Манускрипт, 2008. – С. 405.
29. Сірополко С. Завдання нової школи / С. Сірополко // Республіка. – Станіславів, 1919. – 9, 10, 11 трав.
30. Сірополко С. Завдання нової школи / С. Сірополко. – Нова-Ушиця на Поділлі : Видавн. відділ Поділ. губ. нар. управи, 1919. – 20 с.
31. Сірополко С.О. Завдання нової школи / С.О. Сірополко // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.) : хрестоматія / упоряд.: Л.Д. Березівська та ін. – К. : Наук. світ, 2003. – С. 156.
32. Там само. – С. 156–157.
33. Там само. – С. 160, 162.
34. Див.: Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення / Б.М. Ступарик. – К. : Віпол, 1998. – 336 с.
35. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. : док. і матер. : у 2-х т., 3-х ч. / упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2006. – Т. 1. – С. 409.
36. Телячий Ю.В. Зазначена праця. – С. 257.
37. Березівська Л.Д. Зазначена праця. – С. 131.
38. Трудова громада. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 1 листоп.
39. Мельник Е.М. Кам'янець-Подільський український народний університет (листопад 1919 – початок 1921 рр.) / Е.М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіом, 2006. – Т. 7. – С. 31.
40. Див.: Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1921 рр.) / О.М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський : Абетка–НОВА, 2006. – С. 351–356; Його ж. С.О. Сірополко і розвиток фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету / О.М. Завальнюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 1. – С.11–18; Прокопчук В.С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту / В.С. Прокопчук, Л.Ф. Філінок. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 283 с. та ін.
41. Див.: Завальнюк О.М. С. Сірополко – бібліотекар Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919–1920 рр.) / О.М. Завальнюк // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст. – К. : Ін-т іст. Укр. НАН Укр., 2004. – Вип.7. – С. 310–315.
42. Див.: Биковський Л. Бібліотека Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. (Спомини) / Л. Биковський. – Нью-Йорк ; Вінніпег, 1949. – С. 4.
43. [Ульяновська С.В.] Степан Сірополко / [С.В.Ульяновська] // Українська культура: лекції за ред. Дмитра Антоновича. – К. : Либідь, 1993. – С. 570.
44. Див.: Малюта О.В. «Просвіті» і Українська державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О.В. Малюта. – К. : Видавн. центр «Просвіта», 2008. – С. 665.
45. Див.: Діячі науки і культури... – С. 558.

46. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1821 рр.). – С. 289, 420.
47. Там само. – С. 283.
48. Див.: Мельник Е.М. Гімназія для дорослих при Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918–1920 рр.) / Е.М. Мельник // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність: зб. наук. пр. за підсумками другої Міжнародної наук.-практ. конф., 14–15 травня 2005 р. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Т. II. – С. 201–207; Його ж. Кам'янець-Подільський український народний університет (листопад 1919 – початок 1921 рр.) / Е.М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 7. – С. 28–35; Його ж. Кам'янець-Подільська учительська семінарія (1913–1920 рр.) / Е.М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2012. – Т. 19 (у друці); Завальнюк О.М. Іван Огієнко і Кам'янець-Подільська гімназія для дорослих (1918–1920 рр.) / О.М. Завальнюк // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. Серія історична та філологічна. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2007. – Вип. IV. – С. 148–155; Його ж. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917–1921 рр.). – С. 420–439.
49. Державний архів Хмельницької області, ф.р. 582, оп. 1, спр. 137, арк. 86.
50. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: док. і матер. – Т. 2. – С. 59–74.
51. Україна. – Кам'янець-Подільський, 1920. – 29 черв., 1 лип.
52. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1919 – листопад 1920 рр.: док. і матер. – Т. 2. – С. 123–140, 194, 202, 216, 274, 276, 280, 284, 287, 307.
53. Там само. – С. 217.
54. Там само. – С. 274–275.
55. Там само. – С. 276.
56. Там само. – С. 279.

Исследуется участие С. Сиropolка в решении различных организационных, технических и основных вопросов, связанных с развертыванием национально-демократических образовательных процессов в контексте возрождения украинской в 1917–1921 гг, его работой в органах государственного управления Украинской Народной Республики.

Ключевые слова: Степан Сиropolко, украинская власть, школьное строительство, концепция национальной школы.

The article examines the participation of Stepan Siropolko in solution of different organizational, technical and foundational issues, related to deployment of national democratic educational procedures in context of revival of the Ukrainians in 1917–1921, his work in control authorities of the Ukrainian National Republic.

Key words: Stepan Siropolko, Ukrainian authority, school building, conception of the national school.

Отримано: 19.06.2012